

Een asociale beeldschermgeneratie?

EEN EMPIRISCH ONDERZOEK NAAR DE ROL VAN DE MEDIA IN DE VRIJETIJDSEBESTEDING VAN A.S.O.- JONGEREN TUSSEN TWAALF EN VEERTIEN JAAR

Pauline van Aarle

SAMENVATTING

De doelstelling van dit onderzoek is nagaan of we met een 'asociale beeldschermgeneratie' te maken hebben. Het begrip 'asociaal' wordt in de context van dit onderzoek gebruikt in de betekenis van 'in een sociaal isolement verkeren'. Hiermee bedoelen we dat jongeren de elektronische media als hun 'elektronische vriend' beschouwen en zich afzonderen van familie en vrienden. Twee vragen staan centraal: (1) Gaat de volledige vrijetijdsbesteding van de jongeren uit naar de elektronische media of hebben ze ook nog tijd voor lectuur? (2) Verkiezen jongeren het gezelschap van het beeldscherm boven menselijk contact? Uit de resultaten blijkt dat de elektronische media een belangrijke plaats innemen in het leven van de jongeren. De gedrukte media hebben een stap achteruit moeten zetten. We kunnen dus terecht spreken van een beeldschermgeneratie. Volgens onze definitie is 'de jeugd van tegenwoordig' echter niet asociaal: ze verkiezen het gezelschap van mensen boven dat van machines. Deze studie werd uitgevoerd bij 320 jongeren, jongens en meisjes, tussen 12 en 14 jaar.

Sleutelwoorden: mediagebruik, jongeren, vrijetijdsbesteding, loglineaire tabellenanalyse

Op basis van de literatuur omtrent de plaats die de elektronische media in de vrijetijdsbesteding van de jeugd innemen, zou men kunnen stellen dat de huidige generatie jongeren passief is, nauwelijks leest, enkel op beeld en geluid reageert en de voorkeur geeft aan het gezelschap van machines boven dat van mensen. Ongeveer 10 jaar geleden stelde Greenfield (1986: 14) de vraag of er zo'n generatie jongeren op komst was. In dit artikel nemen we deze vraag terug op. Wanneer men nagaat hoe het gedragspatroon van de jongeren de laatste jaren veranderd is, kan men zich afvragen of dit, zoals velen beweren, aan de relatief 'nieuwe media'¹ te wijten is.

De afgelopen 20 jaar heeft het medialandschap in België, zoals elders, enorme veranderingen ondergaan. Een hele reeks elektronische massamedia werden ontwikkeld en kwamen ter beschikking van het grote publiek. Dit verruimde aanbod heeft tot gevolg dat vandaag de dag elk individu zijn persoonlijk 'media-menu' kan samenstellen (Johnsson-Smaragdi, 1996: 97). Men kan zich de vraag stellen of mensen op gelijke wijze met de verschillende media omgaat, en of sommige media door deze overvloed in de verdrinking geraken.

Media komen tegemoet aan een aantal individuele behoeften, zoals bijvoorbeeld de behoefte aan ontspanning, informatie en tijdverdrijf. Voor vele mensen zijn ze niet meer weg te denken, omdat ze als een constante factor steeds op de achtergrond aanwezig zijn. Mogelijk hebben media ook een meer sociale functie. Televisiekijken bijvoorbeeld gebeurt vaak in gezinsverband, dit impliceert dat er heel wat sociale interacties kunnen optreden tijdens het tv-kijken (Van den Bergh & Van den Bulck, 1997: 60).

In het eerste deel van deze bijdrage worden enkele theorieën en onderzoeken over het gebruik van verschillende media voorgesteld. Op basis van deze studies werden hypothesen geformuleerd die aan de hand van een eigen onderzoek werden getoetst. De gebruikte onderzoeksmethode en de populatie worden in een tweede deel nader toegelicht. Ten slotte volgt een overzicht van de belangrijkste resultaten.

■ THEORIE EN ONDERZOEK IN VERBAND MET MEDIAGEBRUIK

Socio-demografische variabelen

Een belangrijke vaststelling naar aanleiding van het onderzoek van Muijs en Roe (1997: 15, 42) omtrent mediagebruik en alfabetisme was dat jongens en meisjes op verschillende manieren met media omgaan. Over het algemeen zijn jongens meer met de elektronische media bezig en meisjes meer met de gedrukte media. Ook Van Lil (1989: 23) merkt op dat de picturale media (televisie en strips) meer door jongens worden gebruikt, terwijl de meer verbaal georiënteerde media (radio en boeken) op een grotere belangstelling van meisjes mogen rekenen. Het *geslacht* is dus een belangrijke factor ter verklaring van verschillen in mediagebruik.

Wat kan dit geslachtsverschil in het gebruik van de media verklaren? De resultaten van de studie van Van den Bergh en Van den Bulck (1998: 41) suggereren dat er naast de klassieke rolsocialisatie bovendien een specifieke

mediasocialisatie optreedt. Verschillende vormen van 'aanvaardbaar' media-gebruik worden de jongens en meisjes dus aangeleerd.

De *adolescentie*² is een turbulente periode waarin zeer onzekere jonge mensen met hun zelfbeeld en hun waarden worstelen. Ze zijn op zoek naar een aanvaardbaar evenwicht en een eigen identiteit. Het is een uiterst kwetsbare periode (Bryant & Rockwell, 1994: 185). Jongeren besteden veel vrije tijd aan de media (Van Lil, 1989: 23) en kiezen bewuster tussen boek, tv, computer of andere activiteiten (Heylen, 1996: 72).

In het kader van een studie naar de verschuivingen in het uitgaan en het gebruik van media sinds de jaren vijftig, ging Knulst (1989: 165, 177) na wat de rol van de *intellectuele competentie* hierbij is. Deze factor werd geoperationaliseerd als hoogte van het opleidingsniveau. Zijn analyse wees uit dat personen met een hoger opleidingsniveau meer tijd besteden aan lezen en minder aan televisiekijken. Volgens de achterliggende theorie beschikken hoger geschoolden over meer intellectuele vaardigheden (om te lezen) en meer alternatieve vermaaksmogelijkheden (om iets anders te doen dan tv-kijken).

Gedrukte media in de verdrukking?

Sinds de jaren tachtig valt er een heropleving te constateren van het (cultuur)*pessimistisch* denken ten aanzien van lezen in het algemeen en van boeken lezen in het bijzonder. Vooral de televisiecultuur zou de rol van de gedrukte media hebben teruggedrongen; men spreekt al over de 'nieuwe analfabeten' (Van der Voort, 1990: 9). Knulst en Kraaykamp (1997: 131-132, 236) halen twee hoofdredenen aan waarom het lezen al een hele tijd zoveel aandacht heeft gekregen. Vooreerst argumenteren vooral hoger opgeleiden dat de verworvenheden van de westerse beschaving grotendeels in boeken ligt opgeslagen. Daarnaast betekent lezen het verwerven van kennis en de ontwikkeling van cognitieve vaardigheden.

Volgens een studie van Knulst en Kraaykamp (1996: 168-170), waarin de resultaten van tijdsbestedingsonderzoeken tussen 1955 en 1995 worden vergeleken, besteedt de jeugd tussen 12 en 18 jaar tegenwoordig het geringste percentage vrije uren aan het lezen (7%). In vergelijking met de totale bevolking (11%) is dit percentage niet zò laag. De leestijd is echter niet gelijk verdeeld over jongens en meisjes: meisjes besteden meer tijd aan het lezen en dit verschil is het grootst bij 12- tot 14-jarigen. Ghesquiere (1993: 92-93) komt in haar onderzoek naar het leesgedrag van Vlaamse jongeren tussen 9 en 15 jaar tot de vaststelling dat kinderen nog wèl tijd en ruimte

vinden om te lezen. Het lezen speelt een grotere rol in het vrijetijdspatroon van het jonge kind (8-12) dan in dat van de jongeren (12-15). Tevens kan men het bestaan van twee leesculturen niet ontkennen: meisjes lezen niet alleen meer dan jongens (cf. Bonfadelli, 1993: 245), ze houden ook van andere genres. Een Nederlands onderzoek van Van der Voort, Van Lil en Vooijs (1988: 383) toont aan dat meisjes meer tijd besteden aan het lezen van boeken en jongens aan het lezen van strips. Beentjes et al. (1998: 466-467) kwamen bovendien tot de bevinding dat meisjes ook meer tijdschriften en minder kranten lezen dan jongens.

Opmars van de elektronische media

Tegenwoordig kan men een keuze maken uit een gamma van elektronische media. Bovendien bestaat er sinds het begin van de jaren zeventig een opmerkelijke kooplust met betrekking tot audiovisuele apparaten (Knulst & Kraaykamp, 1996: 52). De afgelopen 10 jaar is hier weinig verandering in gekomen. Een recent onderzoek van Roe bij duizend Vlaamse gezinnen toont aan dat vrijwel alle jongeren de beschikking hebben over een televisietoestel. In 35% van de gezinnen staat een computer en de helft beschikt over computerspelen. Sommige huisgezinnen (15%) hebben zelfs een aansluiting op het Internet (in HuB, 1999: 18).

Alhoewel de materiële en culturele veranderingen in de maatschappij iedereen aangaan, ongeacht de leeftijd, beïnvloeden deze veranderingen de verschillende leeftijdsgroepen op een andere manier. Bij de confrontatie met nieuwe fenomenen worden grote reactieverschillen vastgesteld tussen bijvoorbeeld een veertigjarige en een vierjarige. Op latere leeftijd staat deze nieuwigheid eerder in tegenstelling met de dingen waarmee je bent opgegroeid; wanneer je jong bent, is het enkel iets nieuws wat je moet leren. Terwijl jongeren zich thuis voelen in de huidige wereld, vinden ouderen het eerder moeilijk zich een weg te banen in een voor hen onbekende omgeving, vaak omdat hun kennis ontoereikend is (Mead, geciteerd in Werner, 1989: 35). Dit verklaart voor een groot deel de bezorgdheid van volwassenen in verband met de nieuwe media, terwijl jongeren hier minder problemen mee lijken te hebben. Onderzoekers spelen echter in op de bezorgdheid van volwassenen: vele studies over kinderen en media gaan over 'ill effects' (Van den Bergh & Van den Bulck, 1988: 27; Bonfadelli, 1993: 229; Buckingham, 1993: 10).

Ook al bestaat er onenigheid over de manier waarop televisie de kinderen beïnvloedt, niemand ontkent het feit dat ze veel kijken. De kijktijd verhoogt tijdens de kleuterjaren, daalt een beetje rond de leeftijd van 6 jaar, stijgt weer tot het einde van de lagere schoolleeftijd en daalt in de adolescentie

(Bryant, Huston & Zillmann, 1994: 6). De Media Generation-studie (1998: 52) heeft vastgesteld dat jongeren van 13 jaar en ouder gemiddeld 2 uur en 23 minuten per dag met televisie vullen. Een Nederlands onderzoek dat tien jaar geleden werd uitgevoerd bij kinderen tussen 6 en 16 jaar, kwam tot een gemiddelde kijktijd van bijna twee uur bij jongeren in de beginjaren van het middelbaar onderwijs. Op tien jaar tijd is de kijkduur dus toegenomen met een half uur. Een groot deel van hun vrije tijd, ongeveer één derde, wordt door dit medium in beslag genomen (Bonfadelli, 1993: 245).

De Media Geration-studie (1998: 33-34) kwam bovendien tot de vaststelling dat 26.6% van de ondervraagde jongeren een televisie op hun kamer hebben. Volgens dezelfde studie beschikt de helft over een computer thuis en staat deze in één geval op vier op hun kamer. Het onderzoek van Van Lil (1989: 22) toonde aan dat het computerbezit het grootst is in de hogere sociale milieus. Uitgesplitst naar type computer, komt de spelcomputer³ vaker voor in lagere milieus, terwijl de personal computer eerder aangetroffen wordt in hogere milieus.

Net als bij de opkomst van elk nieuw medium, is er een morele paniek ontstaan over de gevolgen van de computer. De meeste onderzoeken naar de mogelijke positieve en negatieve effecten werden uitgevoerd in de Verenigde Staten en Engeland. In Amerikaans onderzoek wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen computerspelletjes in speelautomaathallen en computerspelletjes die thuis worden gespeeld. Het spelen in speciaal daarvoor voorziene speelhallen is grotendeels ingehaald door het spelen thuis, en onderzoekers richten zich nu ook meer op de laatste categorie (Cunningham, 1995: 188, 192).

Het interactieve karakter van de computer trekt de jongeren aan: ze zijn actief bij het proces betrokken en bepalen meestal zelf wat er gaat gebeuren. De computer biedt jongeren tevens de mogelijkheid er samen gebruik van te maken (Valkenburg, 1997: 111-114). In hun onderzoek stelden Van Schie et al. (1996: 34) vast dat 68% van de bevroagde jongeren samen met anderen meestal video- of computerspelen speelt. Ook volgens een onderzoek dat Valkenburg (1997: 103) aanhaalt, speelt ongeveer twee derde van de kinderen meestal met anderen (vrienden, broers en zussen of andere familieleden).

In verschillende onderzoeken wordt aan de respondenten gevraagd waarvoor ze de computer meestal gebruiken (Media Generation-studie, 1998: 36; Beentjes, et al., 1998: 471; Van Lil, 1989: 23). Deze studies komen allemaal tot de vaststelling dat jongeren de computer het meest voor spelletjes gebruiken.

Vergelijking tussen gedrukte en elektronische media

Wanneer een nieuw medium bij het grote publiek aanslaat, steekt de verdringingshypothese⁴ de kop op. Bij de komst van de bioscoop en de radio maakte men zich zorgen over de leescultuur. Er is echter nooit aangetoond dat film of radio het lezen in de weg stond, terwijl dit bij de televisie wèl het geval is. Hierdoor is dit medium voor velen veel 'verderfelijker' dan de radio of bioscoop ooit zijn geweest (Van der Voort, 1990: 13). De verdringingshypothese is ondertussen ook al in verband gebracht met computerspelletjes. Lin en Lepper (1987) vonden dat het spelen van computerspelletjes met name bij jongens gepaard ging met een afname van het lezen van boeken (geciteerd in: Van Schie, et al., 1996: 29). Muijs en Roe (1998: 189) stelden in hun onderzoek vast dat 'zware computerspelers' (kinderen die meer dan twee uur per dag speelden) minder lazen dan de anderen.

De plaats van de media in de vrijetijdsbesteding

Er is al heel wat onderzoek gedaan naar de plaats van de media in de vrijetijdsbesteding, aangezien deze media het grootste aandeel opeisen van de totale hoeveelheid vrije tijd. In 1985 besteedden de Nederlanders bijna 40% van hun vrije tijd aan het gebruik van media, zowel gedrukte als elektronische (Knulst & Kalmijn, 1988: 30). De hoeveelheid tijd besteed aan alle media samen komt in het onderzoek van Van Lil (1989: 14) voor 12- tot 16-jarigen op 37%. Aan het televisiekijken werd de meeste tijd besteed, gevolgd door spelen, uitgaan, lezen en sporten. Van Schie et al. (1996: 33) deden onderzoek bij 10- tot 14-jarigen: zij kwamen ongeveer tot eenzelfde volgorde, alleen kwam bij hen het sporten vòòr het lezen. Muijs en Roe (1997: 17) troffen sporten op de tweede plaats aan na het televisiekijken, gevolgd door muziek beluisteren, lezen en tekenen.

In bovenvermelde analyses wordt vooral gekeken naar wat men het *meest* doet in zijn vrije tijd. Veel onderzoek gaat echter uit van de vraag wat men het *lieftst* doet. Ghesquiere (1993: 9) trachtte te ontdekken op welke manier kinderen van 9 tot 15 jaar hun vrije tijd het liefst doorbrengen. Lezen, tv-kijken en sporten vormden de drie meest geliefde activiteiten. Ook Van Lil (1990: 15) heeft niet alleen gevraagd wat jongeren het meest doen in hun vrije tijd (cf. vorige paragraaf), maar bovendien wat ze het liefst doen. Hieruit bleek dat tv-kijken niet de meest favoriete activiteit van jongeren is: bij 12- tot 16-jarigen staat sportbeoefening nummer één, gevolgd door tv-kijken, spelen en lezen.

Uit dit hoofdstuk is gebleken dat de opkomst van massamedia veel opschudding heeft verwekt, en over sommige media bestaat die nog steeds. Er bestaat een wijdverspreide tendens om de media de schuld te geven van elke sociale 'ziekte', van verminderde schoolprestaties tot moreel verval. Slechts een kleine groep hemelt de voordelen van de massamedia op. Iedere keer als een nieuw medium wordt geïntroduceerd, zal de bezorgdheid van ouders en opvoeders weer worden opgerakeld. Van der Voort (1990: 4) meent dat er geen goede of verkeerde media bestaan: elektronische en gedrukte media hebben beide specifieke verdiensten en beperkingen. De ontwikkeling van een kind is echter wél gebaat bij een evenwichtig samengesteld activiteitenpatroon.

In deze studie willen wij nagaan hoe het gesteld is met het activiteitenpatroon van de huidige generatie: de omgang met de media bij A.S.O.-jongeren, jongens en meisjes, tussen 12 en 14 jaar. De keuze voor deze leeftijd is gebaseerd op het feit dat er betrekkelijk weinig onderzoek is gedaan bij deze leeftijdscategorie; men houdt zich vooral bezig met kinderen van lagere schoolleeftijd, in het bijzonder 10- tot 12-jarigen. Bovendien verandert in de adolescentie het mediagebruik aanzienlijk ten opzichte van de kindertijd. Deze jongeren maken minder gebruik van media die gericht zijn op het gezin (zoals de televisie of boeken), terwijl ze meer tijd besteden aan media die gericht zijn naar hun leeftijdsgenoten (bijvoorbeeld muziek) (Johnsson-Smaragdi, 1996: 99-100). Ze kiezen eveneens bewuster tussen boek, tv, computer of andere activiteiten (Heylen, 1996: 72).

De basishypothese van dit onderzoek is nagaan of we met een 'asociale beeldschermgeneratie' te maken hebben. Twee vragen stonden hierbij centraal:

1. Gaat de volledige vrijetijdsbesteding van de jongeren uit naar de elektronische media of hebben ze ook nog tijd voor lectuur?
2. Verkieszen jongeren het gezelschap van het beeldscherm boven dat van mensen?

Deze vraagstelling werd omgezet in de volgende 8 werkhypothesen:

- jongens lezen meer strips, meisjes meer boeken;
- jongeren die een eigen tv-toestel op hun kamer hebben staan, kijken meer tv;
- jongeren die veel tv-kijken, praten meer na dan jongeren die weinig kijken;
- jongens houden zich meer bezig met de elektronische media, meisjes met de gedrukte;
- de opkomst van de televisie en de computer heeft het lezen bij jongeren niet geheel verdrukt;

- de elektronische media belemmeren de omgang met leeftijdsgenoten en gezinsleden niet;
- de elektronische media nemen niet de belangrijkste plaats in in de favoriete vrijetijdsbestedingen van jongeren.

Vooraleer we overgaan tot de bespreking van de belangrijkste resultaten, wordt ingegaan op de gehanteerde methode en de samenstelling van de steekproef.

■ METHODOLOGIE EN STEEKPROEF

Het onderzoek gebeurde aan de hand van schriftelijke enquêtes die in de klas werden ingevuld. Om ervoor te zorgen dat de vragenlijst eenvoudig en duidelijk was, werd een proefenquête afgenomen bij een beperkt aantal jongeren. De respondenten waren leerlingen van de eerste graad van één Antwerpse middelbare A.S.O.-school. De keuze voor een bepaalde school en niet voor een selectie van individuele jongeren berust op het feit dat het op deze manier mogelijk was een grote groep jongeren van de gewenste leeftijd onder begeleiding de vragenlijst te laten invullen. In totaal werden 320 jongeren bevraagd: 176 uit het eerste jaar en 144 uit het tweede jaar (gemiddelde leeftijd 13 jaar). De jongens waren licht oververtegenwoordigd (59%) in verhouding tot dezelfde leeftijdsgroep van de Vlaamse bevolking (51.2%). De verdeling van de steekproef naar het beroep van de ouders laat de grootste vertekening zien: indien we het 'beroep van de vader' indelen in de categorieën 'hoofdarbeider' en 'handarbeider',⁵ dan stellen we vast dat het merendeel (85.4%) in de eerste categorie valt. Bovendien troffen we een opmerkelijk hoog aantal werkende moeders aan. Het beroep van beide ouders toont aan dat de school gelegen is in een regio met een hoog opleidingsniveau. Een vergelijking tussen hoog- en laaggeschoolden was daarom niet mogelijk.

Het onderzoek beperkte zich tot een correlatieve studie: er werd nagegaan of, en in welke mate, er een relatie bestaat tussen twee of meer meetbare verschijnselen (bijvoorbeeld tussen weinig lezen en veel televisiekijken). De nadruk lag dus op de samenhang tussen variabelen en niet op causale verbanden: er wordt immers niets gezegd over de richting van de samenhang.

Voor de analyse van het empirisch materiaal is er gebruikgemaakt van een statistische techniek om multivariate tabellen te analyseren, namelijk de log-lineaire tabellenanalyse. Met deze techniek kan men zowel een bivariate als een multivariate analyse uitvoeren. Tevens kan men de significantie van

tweewegseffecten nagaan, terwijl de andere variabelen constant worden gehouden. Op deze wijze kunnen bovendien tegelijkertijd relaties tussen zeer veel variabelen geschat en op een redelijk eenvoudige manier worden geanalyseerd. Een ander voordeel van deze methode is de associatiemaat die gehanteerd wordt: de odds-ratio geeft niet alleen aan of er een verband is, maar geeft eveneens in begrijpelijke taal een idee over de sterkte van het verband; de chi²-toets biedt dit voordeel niet.

■ RESULTATEN

De bevindingen van het onderzoek betreffen: de gedrukte media, de elektronische media, een vergelijking tussen beide en de plaats van de media in de vrijetijdsbesteding van jongeren. Voor we overgaan tot een bespreking van de belangrijkste resultaten, willen we benadrukken dat de leeftijdsgroep over het algemeen als één geheel wordt beschouwd. Enkel wanneer er significante verschillen optreden, worden deze vermeld.

De gedrukte media

Kan men bij jongeren tussen 12 en 14 jaar spreken over twee verschillende leesculturen? De antwoorden worden weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: Samenhang tussen geslacht en lezen, gecontroleerd voor leeftijd

Geslacht*lezen	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Leeftijd ⁶	0.1670	0.0000	
Meisjes ⁷ *weinig lezen	-0.3114	0.0000 ⁸	0.29 (3.48)
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.2501		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0000		

Een eerste vaststelling bij de gedrukte media is dat er een sterke samenhang is tussen geslacht en lezen (odds-ratio = 3.48). Dit wijst erop dat meisjes over het algemeen meer lezen dan jongens, ongeacht hun leeftijd. Onze hypothese dat meisjes meer met de gedrukte media bezig zijn dan jongens, wordt hierdoor bevestigd. Deze bevinding komt zowel overeen met de Nederlandse studie van Van Lil (1989: 21), als met die van Bonfadelli (1993: 245) in Duitstalige landen.

Tabel 2: Samenhang tussen geslacht en verschillende vormen van lezen

Geslacht*lezen	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Meisjes	-0.2553	0.0052	
Weinig strips	0.3240	0.0000	
Weinig tijdschriften/kranten	0.8607	0.0000	
Weinig boeken	-0.2147	0.0007	
Meisjes*weinig strips	0.2183	0.0004	2.39
Meisjes*weinig tijdschriften/kranten	-0.0602	0.4693	0.79 (1.27)
Meisjes*weinig boeken	-0.2779	0.0000	0.33 (3.04)
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0129		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0000		

Gaat het vastgestelde verschil tussen jongens en meisjes op voor alle onderzochte lectuurvormen? Uit tabel 2 blijkt dat in deze steekproef jongens 2.39 keer meer kans hebben om veel strips te lezen dan meisjes (waarbij 'tijdschriften/kranten' en 'boeken lezen' constant werd gehouden). In eerder Nederlands en Engels onderzoek (Van der Voort, Van Lil & Vooijs, 1988: 383; Van Lil, 1989: 21; Beentjes, et al., 1998: 466) kwam men eveneens tot de conclusie dat jongens meer tijd uittrekken voor het lezen van strips dan meisjes. Van der Voort, Van Lil en Vooijs (1988: 386) geven als mogelijke verklaring voor de geringere belangstelling van meisjes voor strips aan dat dit met de aard van het aanbod kan samenhangen. Het stripboek is traditioneel - zowel wat betreft het geslacht van de hoofdpersonen, als de aan de orde gestelde thematiek (geweld) - meer op jongens afgestemd. Wat betreft het lezen van boeken zijn de meisjes dan weer in de meerderheid (odds-ratio = 3.04). Dit sterke verschil tussen beide geslachten komt overeen met de resultaten uit verschillende studies (Ghesquiere, 1993: 26; Muijs & Roe, 1997: 15; Beentjes, et al., 1998: 466). Van Lil (1989: 21) stelde in zijn onderzoek naar het mediagebruik van drie- tot en met zestien-jarigen vast dat meisjes bijna twee maal zoveel tijd besteden aan het lezen van boeken als jongens.

Ten slotte brachten we de verschillende leesfrequenties van deze drie lectuurvormen samen in kaart om een beter inzicht te krijgen in de mogelijke concurrentiestrijd tussen strips, tijdschriften/kranten en boeken.

Tabel 3: Samenhang tussen de verschillende gedrukte media

Gedrukte media	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Weinig strips	0.1249	0.1395	
Weinig tijdschriften/kranten	0.9217	0.0000	
Weinig boeken	-0.2725	0.0018	
Weinig strips*weinig tijdschriften/kranten	0.2240	0.0069	2.45
Weinig strips*weinig boeken	0.1079	0.0748	1.54
Weinig tijdschriften/kranten*weinig boeken	0.0979	0.2646	1.48
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.4561		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0075		

Meteen wordt duidelijk dat jongeren die veel strips lezen, ook veel tijd besteden aan het lezen van tijdschriften/kranten. De cijfers tonen een positief verband tussen het lezen van strips en het lezen van tijdschriften/kranten. Men kan hier echter geen uitspraak doen over de causale relatie tussen beide lectuurvormen. Welk van de twee gedrukte media een invloed uitoefent op het andere, dient dus voorwerp te zijn van verder onderzoek.

De elektronische media

Televisie

In dit onderdeel gaan we na in welke mate jongeren naar televisie kijken. Er werd hierbij een onderscheid gemaakt tussen het weekend en de doordeweekse dagen. In tabel 4 wordt weergegeven in welke mate de kijkduur van jongens verschilt van die van meisjes.

Tabel 4: Samenhang tussen geslacht en kijkduur⁹

Geslacht*kijkduur	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Meisjes	-0.2663	0.0000	
Weinig door de week	0.3654	0.0000	
Weinig in het weekend	0.1708	0.0033	
Meisjes*weinig door de week	0.1737	0.0054	2.00
Meisjes*weinig in het weekend	0.0970	0.0957	1.47
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0000		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0000		

Uit tabel 4 blijkt dat jongens door de week meer¹⁰ tv-kijken dan meisjes. Deze trend zet zich in het weekend echter niet door. Van vrijdag- tot zon-

dagavond constateren we geen significant verschil tussen jongens en meisjes in de duur van het kijken. Dit staat in contrast met het onderzoek van Muijs en Roe bij 11- en 12-jarigen (1997: 10). Zij stelden enkel een verschil vast in de kijkduur in het weekend (jongens keken meer) en niet door de week. Dit zou betekenen dat er een radicale ommekeer plaatsvindt bij de overgang van de lagere naar de middelbare school. Zulke stelling dient men echter met de nodige voorzichtigheid te hanteren, omdat het model dat we vonden, niet significant is (prob = 0.0000).

We stelden vast dat 48 van de 320 jongeren (15%) een tv op hun kamer hebben. Heeft het persoonlijke bezit van een tv-toestel een invloed op het kijkgedrag? Het mogelijke verband tussen het geslacht van de jongeren, de kijkduur en de beschikking over een eigen toestel wordt in tabel 5a en 5b nagegaan.

Tabel 5a: Samenhang tussen geslacht, tv-kijken en tv op kamer

Geslacht*tv-kijken*tv op kamer	Significantie
Meisjes	0.0002
Weinig tv-kijken ¹¹	0.1067
TV op kamer	0.0000
Meisjes*weinig tv-kijken	0.0023
Meisjes*weinig tv op kamer	0.0143
Weinig tv-kijken*tv op kamer	0.3121
Meisjes*weinig tv-kijken*tv op kamer	0.1048
Gesatureerd model ¹²	Log Likelihood Ratio: prob =
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0004

De cijfers tonen aan dat er een verband bestaat tussen zowel het geslacht van de jongeren, als de kijkduur en het al dan niet ter beschikking hebben van een eigen toestel. Deze tabel zegt echter nog niets over de richting en de grootte van beide verbanden. Hoe sterk deze relaties precies zijn, wordt in tabel 5b getoond. Voordat we naar deze tabel gaan kijken, kunnen we eerst nog een opmerkelijke vaststelling maken bij tabel 5a: er blijkt namelijk geen verband te bestaan tussen de kijkduur en het bezit van een tv-toestel op de kamer. Onze hypothese dat een tv op de kamer met zich meebrengt dat men meer gaat kijken, werd dus niet bevestigd.

Tabel 5b: Samenhang tussen geslacht, tv-kijken en tv op kamer

Geslacht*tv-kijken*tv op kamer	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Meisjes	-0.3556	0.0001	
Weinig tv-kijken	0.0757	0.1939	
TV op kamer	-0.9348	0.0000	
Meisjes*weinig tv-kijken	0.1920	0.0010	2.16
Meisjes*tv op kamer	-0.2081	0.0191	0.44 (2.30)
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.2106		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0004		

Zonder rekening te houden met het verschil tussen een dag in de week of in het weekend, stellen we vast dat jongens over het algemeen meer tijd besteden aan televisiekijken dan meisjes. Dit wordt in vele studies bevestigd (cf. Van den Bergh & Van den Bulck, 1997: 51; Van Lil, Vooijs & Van der Voort, 1988: 382; Van Lil, 1989: 16). Een tweede vaststelling die we kunnen doen, is dat jongens vaker een tv op de kamer hebben dan meisjes. Dit werd teruggevonden in de Media Generation-studie (1998: 34). Van den Bergh en Van den Bulck (1997: 51) gaven hun bevindingen in percentages weer: bijna 23% van de jongens en 15% van de meisjes heeft een televisie op de kamer. De werkhypothese dat jongens meer met de elektronische media bezig zijn dan meisjes, kan op basis van de voorgaande resultaten (in ieder geval voor de televisie) worden bevestigd. De belangstelling van jongens voor de computer zal in de volgende paragraaf worden onderzocht.

Zijn jongeren die veel tv-kijken, asociale individuen geworden? Het antwoord hierop zochten we in cijfers betreffende het samen kijken en het napraten. Wat betreft het samen naar de televisie kijken kwamen we tot de bevinding dat meisjes en twaalfjarigen meer met hun broer en/of zus kijken dan jongens en veertienjarigen. Het samen kijken hangt dus af van de leeftijd en het geslacht. Uit tabel 6 blijkt echter dat jongens en meisjes die veel tv-kijken met hun vader, ook veel met hun moeder kijken.

Uit de resultaten van het onderzoek bleek bovendien dat jongeren die veel televisiekijken, eveneens veel over de programma's napraten en dit vooral met hun vrienden. Voor hen biedt dit medium een onderwerp van gesprek, wat het tot een sociaal gebeuren maakt. Hoewel de meeste jongeren wel eens met hun ouders over de televisie praten, zien ze hen niet als de belangrijkste gesprekspartners. Aan hen vragen ze enkel uitleg. Voor het overige wordt er met leeftijdsgenoten over televisieprogramma's gepraat. We kunnen hier dus uit afleiden dat het televisiekijken over het algemeen een sociaal gebeuren is.

Tabel 6: Samenhang tussen met vader en met moeder televisiekijken, gecontroleerd voor geslacht

Met vader tv-kijken*met moeder tv kijken	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Meisjes	-0.1897	0.0009	
Met vader	0.5155	0.0000	
Met moeder	0.1319	0.1494	
Met vader*met moeder	0.8966	0.0000	36.10
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.7126		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0000		

Computer

Op de vraag: 'Beschik je thuis over een computer?', antwoordden 298 jongeren (93.1%) positief. Dit komt exact overeen met het percentage dat Heylen (1996: 73) aantrof bij een steekproef van 147 jongeren tussen 12 en 18 jaar, eveneens in een A.S.O.-school. Toch zou men hier kunnen spreken van overrepresentatie, aangezien over het algemeen slechts één op drie Belgische huisgezinnen in het bezit is van een computer (Roox, 1999: 7). Een mogelijke verklaring voor dit hoge cijfer kan worden gevonden in het feit dat de school van het type A.S.O is, en hoofdzakelijk ouders met een hoog opleidingsniveau hun kinderen naar deze school laten gaan. Dit wordt bevestigd in het onderzoek van Muijs en Roe (1997: 13): kinderen van hoofdwerkers en van wie de ouders een hoger opleidingsniveau hebben, beschikken meer over een computer.

Om onze hypothese dat jongens meer met de elektronische media bezig zijn, te toetsen op het vlak van de computer, kruisen we het geslacht van de jongeren met het computeren. De onderzoeksresultaten worden weergegeven in tabel 7.

Tabel 7: Samenhang tussen geslacht en computeren

Geslacht*computeren	Significantie	Odds-ratio
Geslacht*computeren ¹³	0.001	1.21

De cijfers wijzen uit dat er een uiteenlopende variatie bestaat binnen de 2 x 2-tabel van geslacht en computeren. De frequentie van het gebruik van de computer houdt dus verband met het geslacht van de ondervraagde personen: in deze steekproef werken jongens meer op de computer dan meisjes.

Dit bevestigt onze hypothese dat jongens meer met de computer bezig zijn dan meisjes. In verschillende studies treft men trouwens hetzelfde geslachtsverschil aan in computergebruik (cf. Muijs & Roe, 1997: 13; Van den Bergh & Van den Bulck, 1997: 51; X, 1998: 6-7; Beentjes, e.a., 1998: 467).

Uit de gegevens konden we ook afleiden dat jongeren de computer op de eerste plaats voor ludieke doeleinden gebruiken, namelijk computerspelletjes. Dit werd echter gevolgd door creatieve en educatieve toepassingen (zoals tekenen en huiswerk maken). Het internet kwam op de vierde plaats. De jongeren vulden deze lijst zelf nog aan met documentatie en informatie opzoeken, leren typen, programma's aanleren en brieven schrijven.

Net als bij de televisie werd de mogelijke sociale functie van de computer nagegaan. Jongens die de computer veel gebruiken, doen dit meestal samen met hun vrienden; meisjes werken minder vaak op de computer, maar ze doen dit meer met hun vader of broer en zus dan de jongens. Jongens en meisjes zoeken dus ander gezelschap op bij het gebruik van de computer, maar het belangrijkste is dat ze gezelschap opzoeken.

Ten slotte troffen we nog twee verbanden aan: twaalfjarigen gebruiken de computer meer met hun vrienden dan veertienjarigen; en jongeren die vaak met vrienden computeren, spelen ook veel computerspelletjes.

Vergelijking tussen de elektronische media onderling

Tabel 8: Samenhang tussen kijkduur en computerbezit, en kijkduur en computeren

Elektronische media	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Weinig tv-kijken	0.0089	0.9369	
Computer hebben	0.7041	0.0000	
Weinig computeren	-0.4126	0.0000	
Weinig tv-kijken*computer hebben	0.0922	0.4415	1.45
Weinig tv-kijken*weinig computeren	0.1744	0.0066	2.01
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.9999		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0220		

De cijfers uit tabel 8 vertellen ons dat er geen significant verband bestaat tussen televisiekijken en het bezit van een computer. De intrede van de computer heeft dus geen deel van de kijkduur afgesnoept. Er werd wel een sterk verband gevonden tussen televisiekijken en computeren (odds-ratio =

2.01). Wanneer jongeren aan het ene medium veel tijd besteden, doen ze dit ook bij het andere medium.

De computer wordt, meer dan de televisie, gezien als een medium dat tot sociaal isolement kan leiden (Van Schie, et al., 1996: 30). Wanneer men de sociale context van het mediagebruik bestudeert, wordt meestal enkel nagegaan of de jongeren met hun ouders tijd besteden aan het medium of alleen.

Andere gezinsleden worden veelal buiten beschouwing gelaten (cf. Kubey & Larson, 1990: 124). We willen aan de hand van onze gegevens nagaan of er bij jongeren een verschil is tussen het gebruik van beide media met broer of zus.

Tabel 9: Samenhang tussen met broer en/of met zus tv-kijken en met broer en/of met zus computeren, gecontroleerd voor geslacht

Met broer/zus tv-kijken*met broer/zus computeren	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Meisjes	-0.1897	0.0009	
Weinig met broer/zus tv-kijken	-0.3208	0.0000	
Veel met broer/zus computeren	-0.4881	0.0000	
Weinig met broer/zus tv-kijken*veel met broer/zus computeren	-0.2354	0.0005	0.39 (2.56)
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0709		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0005		

Uit tabel 9 blijkt dat jongeren die veel met broer of zus tv-kijken, ook vaak met broer of zus computeren, ongeacht het geslacht.¹⁴ Indien meisjes en jongens het gezelschap opzoeken van broer of zus, doen ze dit zowel bij de televisie als bij de computer. De sociale context van het mediagebruik moet dus ook voor het recentste medium worden uitgebreid met broer en zus. Aangezien het model zelf significant is (prob = 0.0709), mag er veel waarde worden gehecht aan deze associatie.

Vergelijking tussen gedrukte en elektronische media

De spanning tussen de leescultuur en de beeldcultuur is een steeds terugkerend voorwerp van discussie. Zal het beeld de woordcultuur verdringen? Tot voor kort werd hier enkel het televisiekijken mee bedoeld, maar nu de computer in steeds meer huisgezinnen geïntegreerd is, moet deze discussie worden verruimd.

Volgens Muijs en Roe heeft de computer (1998: 189) een deel van de leestijd in beslag genomen. Onze eigen onderzoeksresultaten geven hierover echter geen uitsluitsel: tabel 10 toont dat er bij onze respondenten geen significant verband tussen lezen en computeren in het algemeen bestaat. Het feit dat Muijs en Roe wel een associatie aantreffen, zal wellicht te maken hebben met de verschillende begripsafbakening die gebruikt zijn: onze 'zware computergebruiker' diende slechts meer dan één uur per week de computer te gebruiken om tot deze klasse te behoren, terwijl dit bij Muijs en Roe twee uur was.

Tabel 10: Samenhang tussen gedrukte en elektronische media

Gedrukte*elektronische media	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Weinig lezen	-0.0762	0.3485	
Weinig tv-kijken	0.0096	0.8680	
TV op kamer	-0.8574	0.0000	
Weinig computeren	-0.2961	0.0000	
Weinig lezen*weinig tv-kijken	-0.1688	0.0033	0.51 (1.96)
Weinig lezen*tv op kamer	0.1500	0.0569	1.82
Weinig lezen*weinig computeren	-0.0392	0.5086	0.85 (1.17)
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.1167		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0073		

Tabel 10 toont verder dat jongeren die meer dan drie uur per dag televisiekijken, en jongeren die een tv-toestel op hun kamer hebben, weinig lezen. De aanwezigheid van televisie lijkt het lezen dus inderdaad te verdringen.

Tabel 11: Samenhang tussen gedrukte media en computerspelletjes spelen (n=298)¹⁵

Gedrukte media*computerspelletjes spelen	Parameter	Significantie	Odds-ratio
Weinig strips	0.2810	0.0021	
Weinig tijdschriften/kranten	0.8220	0.0000	
Weinig boeken	-0.3801	0.0006	
Veel computerspelletjes	0.9706	0.0000	
Weinig strips*veel computerspelletjes	-0.0460	0.6143	0.83 (1.20)
Weinig tijdschriften/kranten*veel computerspelletjes	0.1084	0.3758	1.54
Weinig boeken*veel computerspelletjes	0.2564	0.0213	2.79
Model	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0177		
Onafhankelijkheidsmodel	Log Likelihood Ratio: prob = 0.0049		

De gegevens uit tabel 11 vertellen ons dat van alle 12- tot 14-jarigen die thuis een computer hebben, de jongeren die veel computerspelletjes spelen, minder boeken lezen. Dit was het enige significante verband dat we terugvonden bij onze respondenten. Aangezien we geen causale analyse uitvoeren, kunnen we niet met zekerheid zeggen dat deze jongeren minder boeken lezen *omdat* ze veel computerspelletjes spelen. Het kan evengoed zijn dat er al weinig belangstelling voor het lezen bestond vòòr ze met computerspelletjes in aanraking kwamen.

Een tweede vaststelling is dat we niet kunnen zeggen dat jongeren die veel computerspelen spelen, ook veel strips lezen. Dit resultaat wijkt af van twee andere onderzoeken (Van Schie, et al., 1996: 34; Muijs & Roe, 1998: 189). Een verklaring hiervoor kan worden gevonden in het feit dat de interesse voor strips bij onze leeftijdsgroep kleiner is dan bij 10- en 11-jarigen. In overeenkomst met beide onderzoeken bleek er geen significant verband te bestaan tussen met de computer spelen en tijdschriften of kranten lezen. Zoals Muijs en Roe (1998: 189) hierover opmerken, ontstaat de belangstelling voor kranten en tijdschriften pas op latere leeftijd.

Opmerkelijk was wel dat zowel bij jongeren die veel computeren, als bij jongeren die niet veel computeren, jongens minder lezen dan meisjes. De verschillen tussen veel en weinig lezen kunnen dus eerder worden toegeschreven aan het geslacht dan aan het computergebruik.

Tot nu toe hebben we enkel vastgesteld wat jongeren het *meest* doen. In het deel dat nu volgt, wordt de laatste vraag van de enquête behandeld, namelijk: wat doen jongeren het *liefst* in hun vrije tijd? Ons inziens is deze vraag belangrijk (zelfs belangrijker), om vast te stellen of we inderdaad met een 'asociale beeldschermgeneratie' te maken hebben. Het begrip 'asociaal' wordt in de context van dit onderzoek gebruikt in de betekenis van 'in een sociaal isolement verkeren'. Hiermee bedoelen we dat jongeren de elektronische media als hun 'elektronische vriend beschouwen en zich afzonderen van familie en vrienden (cf. Van Schie, et al., 1996: 24).

De plaats van de media in de vrijetijdsbesteding

Het is een vaststaand feit dat de media vandaag de dag wezenlijk deel uitmaken van het alledaagse leven van jongeren en dus een belangrijke invloed kunnen uitoefenen op hun gedrag. Heeft dit voor gevolg dat ze de voorkeur geven aan het gezelschap van machines boven dat van mensen? Onze hypothese was dat de elektronische media niet de belangrijkste plaats innemen in de favoriete vrijetijdsbestedingen van jongeren. Deze hypothese hebben we getoetst aan de hand van de vraag wat jongeren het liefst doen in hun vrije

tijd. Ze mochten vijf keuzes aanduiden uit elf verschillende mogelijkheden en hun voorkeur met een cijfer aangeven (1 doe ik het liefst, dan 2,...). In de meeste onderzoeken wordt enkel een lijst met eerste keuzen gegeven; wij hebben er echter voor gekozen om de eerste en tweede keuze te combineren.

Uit onze gegevens bleek dat de massamedia geen monopoliepositie innemen. Met vrienden optrekken en sporten vormt het duo vrijetijdsbezigheden dat door één vierde van de 12- tot 14-jarigen het liefst wordt beoefend. Bovendien komt 'vrienden' in 5 van de 7 duo's voor, en meestal op de eerste plaats. Dit resultaat sluit aan bij onderzoek in Duitstalige landen: een massa vrijetijds mogelijkheden die niets met de media te maken hebben, zoals sporten en omgaan met leeftijdsgenoten, concurreren hevig met de televisie. Dit medium wordt enkel gebruikt als laatste toevlucht (Bonfadelli, 1993: 243). Slechts 5% zijn echte 'mediafreaks': voor hen komen de computer en de televisie vooraan op hun lijst. Het is echter wel opvallend dat de computer vòòr de televisie komt; dit medium is dus echt in opgang. Dat blijkt ook uit het feit dat de computer drie keer vermeld wordt, terwijl de televisie maar twee keer in het lijstje voorkomt. Een andere vaststelling is dat het sporten duidelijk nog in trek is bij deze jongeren, waarmee we niet willen beweren dat ze dit ook voldoende beoefenen.

Maken we bij de favoriete vrijetijdsbezigheden een onderscheid tussen meisjes en jongens, dan blijken jongens vaker de volgende duo's als liefhebberijen te noemen: computer en televisie, vrienden en sport, en vrienden en muziek. Bij de eerste twee verbanden is de associatie (odds-ratio = 1.97 en 1.73) niet zo sterk, wat betekent dat het verschil tussen jongens en meisjes hier niet opmerkelijk groot is. We zien wel dat jongens vrienden en muziek duidelijk hoger waarderen dan meisjes (odds-ratio = 5.35). We moeten wel voorzichtig zijn met deze interpretaties, aangezien er meer jongens in onze steekproef zitten. Daar de absolute frequenties per categorie kleiner zijn, is er meer kans op vertekening.

We zijn ervan overtuigd dat de vraag naar hun favoriete vrijetijdsbezigheden het belangrijkste deel van het onderzoek is. Zoals uit de gegevens blijkt, verkiezen jongeren het gezelschap van mensen boven dat van machines. Onze hypothese werd bevestigd: de elektronische media nemen niet de belangrijkste plaats in in de favoriete vrijetijdsbestedingen van jongeren.

■ BESLUIT EN DISCUSSIE

Jongeren groeien eind van de jaren negentig op in een andere cultuurcontext dan hun ouders. Het medialandschap zag er enkele tientallen jaren geleden minder druk en minder opdringerig uit. Ouders en opvoeders vrezen dat de

media asociaal gedrag bevorderen, jongeren leeslui maken en in een passieve consumptiehouding drijven. Aan de hand van twee onderzoeksvragen gingen we na of we met een asociale beeldschermgeneratie te maken hebben: 1. Wordt de vrijetijdsbesteding van de jongeren gedomineerd door de elektronische media en/of hebben ze ook nog tijd voor lectuur? 2. Verkiezen jongeren het gezelschap van het beeldscherm boven menselijk contact?

De eerste vraag moeten we genuanceerd beantwoorden. Uit ons onderzoek bleek namelijk dat de elektronische media een groot deel van de vrije tijd van jongeren in beslag nemen, bij jongens meer dan bij meisjes. Men kan in dit opzicht dus wél van een beeldschermgeneratie spreken. Ze groeien op met deze nieuwe technologieën die deel uitmaken van de huidige beeldcultuur. Kan men van 'moderne' jongeren verlangen dat zij zich hier niet mee bezighouden? Wat de gedrukte media betreft: deze lijken, in vergelijking met 20 jaar geleden, een stapje achteruit te moeten zetten. De opkomst van de televisie en de computer heeft het lezen bij jongeren echter niet helemaal verdrukt, maar wel gedeeltelijk vervangen. De verdringingshypothese lijkt op te gaan in zoverre dat jongeren die veel tv-kijken of veel computerspelletjes spelen, minder boeken lezen. Het gebruik van de computer voor andere doeleinden houdt geen verband met het lezen, en jongens lezen gewoon minder dan meisjes (met uitzondering van strips).

Zitten de jongeren vastgekleusterd aan het beeldscherm van zowel de televisie als van de computer? Verkiezen zij deze eenzaamheid boven contacten met familie of vrienden? De tweede vraag wordt door onze onderzoeksresultaten ontkend: jongeren van 12 tot 14 jaar zetten hun vrienden bovenaan hun lijstje van favoriete vrijetijdsbesteding. De elektronische media belemmeren de omgang met leeftijdsgenoten en gezinsleden niet: jongeren van 12 tot 14 jaar kijken vaak met gezinsleden naar de televisie en werken (spelen) vaak met vrienden op de computer. Jongeren die veel tv-kijken, praten trouwens meer over tv-programma's na dan jongeren die weinig kijken. Bovendien kijken jongeren met een eigen tv-toestel op hun kamer niet mèèr tv dan de anderen. Ze verkiezen nog steeds het gezelschap van mensen boven dat van de machines. Volgens onze definitie zijn ze zeker niet asociaal. Uit ons onderzoek blijkt dat we wat betreft onze respondenten niet kunnen spreken over een 'asociale beeldschermgeneratie'.

Het belangrijkste besluit voor het toekomstig mediaonderzoek is dat de jongeren niet langer één homogene groep zijn. Dit betekent dat men de verschillende deelgroepen nauwkeurig zal moeten afbakenen. Aangezien het studieobject voortdurend verandert, blijft onderzoek naar de verdere evolutie een vereiste. Welk mediapatroon zal men over tien jaar aantreffen bij

jongeren van 12 tot 14 jaar? Het zou eveneens interessant zijn om onderzoek te verrichten in technische en beroepsscholen. De resultaten kunnen een vergelijking mogelijk maken van het mediagebruik bij verschillende sociale milieus. Veel onderzoek gaat immers uit van deze factor ter verklaring van verschillen in mediagebruik. Naar mijn weten is een vragenlijst zoals wij die hebben opgesteld, nog niet gehanteerd in een dergelijke context. Het dient aanbeveling om de ouders van de jongeren te betrekken bij het onderzoek. Een vergelijking van het mediagebruik van jong en oud zou wel eens tot verrassend(e) (gelijkaardige) resultaten kunnen leiden.

NOTEN

- 1 Volgens Fauconnier (1990: 202) wordt de term 'nieuwe media' gehanteerd voor media ontstaan na de televisie, zoals bijvoorbeeld de computer. In dit artikel betrek ik ook het medium televisie. Daarom gebruik ik de term 'elektronische media'.
- 2 Over de afbakening van de leeftijdsgroep die onder de noemer 'adolescenten' valt, kan worden gediscussieerd. Volgens Diekstra is de adolescentie een periode die begint tussen het tiende en dertiende levensjaar en doorloopt tot een leeftijd van achttien tot vijfentwintig jaar. Zij deelt deze periode weer op in drie fasen. De respondenten van het hier besproken onderzoek vallen in de eerste fase van 'vroeg-adolescentie' (12-15 jaar) (geciteerd in Borremans, 1998: 21; zie ook Bonfadelli, 1993: 235). Bij de analyse zullen we de term 'adolescenten' gebruiken.
- 3 Een spelcomputer wordt op de televisie aangesloten om via cartridges (insteek-modules) videospelen met een joystick (soort versnellingspook) te spelen (Valkenburg, 1997: 100).
- 4 Deze theorie wordt ook de 'substitutietheorie' (Knulst, 1989: 31) of de 'media displacement theory' genoemd: wanneer nieuwe media meer aandacht opeisen, gaat dit steeds ten koste van andere media of activiteiten (Muijs & Roe, 1997: 2).
- 5 Ghesquiere (1993: 15) hanteerde deze indeling in haar onderzoek *Leesbeesten en kijkcijfers*.
- 6 Dit model is gecontroleerd op het enkelvoudig effect leeftijd. De odd hiervan werd niet berekend, aangezien dit geen enkele relevantie had voor de analyse.
- 7 De eerste categorie van geslacht is in dit onderzoek 'meisje'; de referentiecategorie is dus steeds 'jongen'.
- 8 De significante modellen en verbanden worden in 'italic' gezet, zodat deze duidelijker naar voren komen.
- 9 De kijkduur is de hoeveelheid tijd die per dag voor de televisie wordt doorgebracht.
- 10 Met 'meer' tv-kijken wordt hier 'meer dan twee uur per dag' bedoeld.
- 11 Deze variabele is berekend door middel van een gewogen gemiddelde van de kijkduur in het weekend en op een doordeweekse dag.
$$\text{Tv-kijken} = (\text{door-de-week} \times 4) + (\text{in het weekend} \times 3) / 7.$$
- 12 Van een gesatureerd model kan de probabiteit niet worden berekend, aangezien alle variabelen mee in het model worden opgenomen.

- 13 Deze continue variabele werd ingedeeld in de twee categorieën 'weinig' en 'veel', 'weinig' betekent niet meer dan 1 uur per week.
- 14 Het driewegeseffect geslacht, met broer/zus tv-kijken en met broer/zus computeren hebben we getest, maar dit model bleek niet significant.
- 15 In deze tabel bestaat de steekproef enkel uit jongeren die thuis een computer ter beschikking hebben.

LITERATUURLIJST

- Beentjes, W.J., et al. (1998) 'Young people's ownership and uses of new and old forms of media in Britain and the Netherlands', *European Journal of Communication*, 13(4): 457-477.
- Bonfadelli, H. (1993) 'Adolescent media use in a changing media environment', *European Journal of Communication*, 8: 225-256.
- Borremans, T. (1998) 'De houding van jongeren tegenover reclame: Een onderzoek bij Vlaamse jongeren van 15 tot 20 jaar', *Communicatie*, 27(2): 17-43.
- Bryant, J., Huston, A.C. & Zillmann, D. (1994) 'Media influence, public policy, and the family', pp. 3-18 in J. Bryant, A.C. Huston & D. Zillmann (eds) *Media, children and the family: Social scientific, psychodynamic and clinical perspectives*. Hillsdale (New Jersey): Lawrence Erlbaum.
- Bryant, J. & Rockwell, S.C. (1994) 'Effects of massive exposure to sexually oriented prime-time television programming on adolescents' moral judgement', pp. 183-195 in J. Bryant, A.C. Huston & D. Zillmann (eds) *Media, children and the family: Social scientific, psychodynamic and clinical perspectives*. Hillsdale (New Jersey): Lawrence Erlbaum.
- Buckingham, D. (1993) *Children talking television: The making of television literacy*. London: The Falmer Press.
- Cunningham, H. (1995) 'Moral combat and computer game girls', pp. 188-200 in C. Bazalgette & D. Buckingham (eds.) *In front of the children: Screen entertainment and young audiences*. London: BFI Publishing.
- Fauconnier, G. (1990) *Mens en media*. Leuven & Apeldoorn: Garant.
- Ghesquiere, R. (1993) *Leesbeesten en kijkcijfers: Onderzoek naar het leesgedrag van Vlaamse jongeren tussen 9 en 15 jaar*. Apeldoorn: Altoria-Averbode.
- Greenfield, P.M. (1996) *Beeldbuis kinderen: Over de effecten van televisie, computers en computerspellen*. Nijkerk: Uitgeverij Intro.
- Heylen, I. (1996) *Op weg naar virtuele realiteit: Video- en computerspellen, hun evolutie en hun impact op jongeren in opvoeding en gezondheid*. Licentiaatsverhandeling Politieke en Sociale Wetenschappen, U. Antwerpen.
- HuB (1999) 'Meer kinderkamers met tv', *De Standaard*, 22 april: 18.
- IP BELGIUM (1998) *Media Generation 6-18. National Youth Survey*. Brussel: IP Pers.
- Johnsson-Smaragdi, U. (1996) 'Models of change and stability in adolescents' media use' pp. 97-130 in K.E. Rosengren (ed.) *Media effects and beyond: Culture, socialization and lifestyles*. London: Routledge.
- Knulst, W. & Kalmijn, M. (1988) *Van woord naar beeld? Onderzoek naar de verschuivingen in de tijdsbesteding aan de media in de periode 1975-1985*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Knulst, W. (1989) *Van vaudeville tot video: Een empirisch-theoretische studie naar verschuivingen in het uitgaan en het gebruik van media sinds de jaren vijftig*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knulst, W. & Kraaykamp, G. (1996) *Leesgewoonten: Een halve eeuw onderzoek naar het lezen en zijn belagers*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Knulst, W. & Kraaykamp, G. (1997) 'The decline of reading: Leisure reading trends in the Netherlands (1955-1995)', *Journal of Social Sciences*, 33(2): 130-150.
- Kubey R. & Larson, R. (1990) 'The use and experience of the new video media among children and young adolescents', *Communication Research*, 17(1): 107-130.
- N.I.S. (1998) *Totale en Belgische bevolking op 1-1-1998*. Brussel: N.I.S.
- Muijs, R.D. & Roe, K. (1997) *Literacy in the media age: Results from the third wave of a longitudinal study of children's media use and educational achievement*. Leuven: Department of Communication Science.
- Muijs, D. & Roe, K. (1998) 'Children and computer games: A profile of the heavy user', *European Journal of Communication*, 13(2): 181-200.
- Valkenburg, P. (1997) *Vierkante ogen: Opgroeien met tv en pc*. Amsterdam: Balans.
- Van den Bergh, B. & Van den Bulck, J. (1997) 'Kan de tv wat stiller, ik wil mijn boek lezen!', pp. 46-60 *De mythes van de media: Een conferentie over kind, gezin en media*. Brussel: Verslagboek zesde Vlaamse Gezinsconferentie.
- Van den Bergh, B. & Van den Bulck, J. (1998) 'De invloed van communicatiepatronen in het gezin op mediagebruik: Een onderzoek bij 10- en 11-jarigen', *Massacommunicatie*, 27(4): 27-45.
- Van der Voort, T.H.A. (1990) 'Televisie en lezen', *Massacommunicatie*, 18(1): 3-21.
- Van Lil, J.E. (1989) 'Het mediagebruik van drie- tot en met zestienjarigen: Een tijdsbestedingsonderzoek', *Massacommunicatie*, 17: 10-25.
- Van Lil, J.E., Van Der Voort, T.H.A. & Vooijs, M.W. (1988) 'Het verband tussen televisiekijken en vrijetijds-lezen: Een dwarsdoorsnedestudie', *Pedagogische Studiën*, 65(10): 377-389.
- Van Schie, E., et al. (1996) 'Speelfrequentie, vrijetijdsbesteding en sociale integratie bij computerspelen' *Tijdschrift voor communicatiewetenschap*, 24: 29-39.
- Werner, A. (1989) 'Television and age-related differences: A contribution to the debate on the "disappearance of childhood"', *European Journal of Communication*, 4: 33-50.
- Roox, G. (1999) 'Overleven in de informatie-jungle', *DS Magazine* (bijlage van *De Standaard*), 7(11): 4-7.
- X (1998) 'Page up, page down', *Ketnetkrant* (bijlage van *Gazet van Antwerpen*), 29 november: 6-7.

AUTEUR

Pauline van Aarle is licentiaat in de communicatiewetenschappen, U.Antwerpen. Dit artikel is gebaseerd op haar verhandeling *Een asociale beeldschermgeneratie? Een empirisch onderzoek naar de rol van de media in de vrijetijdsbesteding van A.S.O.-jongeren tussen twaalf en veertien jaar*, juli 1999.